

NYKYSUOMEN LAITOS

1. Sanakirjatoimitus

Nykysuomen laitoksen toiminta kytkeytyy kiinteästi Nykysuomen sanakirjan toimittamiseen. Eduskunta-aloitteesta virinneen, 1929 alulle pannun sanakirjatyön rahoitti valtio; käytännöllisestä puolesta vastasi Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Päätoimittajana oli ensin Martti Airila ja vuodesta 1939 Matti Sadeniemi. Toimitussihteerinä toimi Eino Suovan ja Hannes Tepon jälkeen vuodesta 1946 Jouko Vesikansa.

Toimitustyön tulokset ovat näkyvillä 6-osaisena deskriptiivisnormatiivisena Nykysuomen sanakirjana, jossa on hakusanoja n. 200 000. Ensimmäinen osa ilmestyi 1951, kuudes 1961. Teoksen kustansi WSOY, joka myöhemmin on julkaissut teosta 3-osaisena muuttamattomana kansanpainoksena.

Nykysuomen sanakirja esittää paitsi 1900-luvun alkupuoliskon myös 1800-luvun loppuvuosikymmenten tärkeimmän sanaston. Se sai heti hyvin myönteisen vastaanoton, sitä luonnehdittiin "sukupolvien kirjaksi" ja kulttuurimme "vuosisataistapaukseksi". Se onkin paitsi kirjakielen sanavaraston perusteellinen hakuteos myös synonyymi- ja sivistyssanakirja sekä oikeakieli- ja tyyliopas. Nykysuomen sanakirja on edelleenkin arvovaltainen opas useimmissa kielikysymyksissä, vaikka ensimmäisten osien ilmestymisestä on kulunut jo kolmattakymmentä vuotta.

Nykysuomen sanakirjan valmistuttua ryhdyttiin laatimaan uutta vierasperäisten sanojen oikeinkirjoitusopasta. Rungoksi otettiin Martti Airilan 1945 ilmestynyt mutta jo kauan loppuunmyytynä ollut "Vierasperäiset sanat". Airilan teosta täydennettiin uusista haku- ja tietoteoksista kerätyllä aineksella, niin että valmiissa teoksessa on hakusanoja n. 30 000. Oikeinkirjoituksessa noudatetaan Nykysuomen laitoksen kielilautakunnan hyväksymiä periaatteita. Teos esittää suositetun kirjoitusasun lisäksi sanojen merkityksen, erikoisalojen termien käyttöalan ja tarvittaessa ääntämisohjeen. Monivaiheisen toimitustyön jälkeen Nykysuomen sivistyssanakirja ilmestyi 1973 SKS:n ja WSOY:n

yhteiskustanteena. Käsikirjoituksen viimeistelyn on hoitanut Arvo Keinonen. Laitoksessa on työn jäljiltä erillinen vierasperäisten sanojen kortisto.

Jo ennen Nykysuomen sanakirjan valmistumista oli ilmennyt suppean käyttösanakirjan tarvetta. Tämän vuosikymmenen alussa päätettiin ryhtyä laatimaan normatiivista leksikkoa, josta on käytetty työnimeä Nykysuomen perussanakirja. Työsuunnitelman laati Jouko Vesikansa 1971. Perussanakirjaa toimitetaan tiivistäen Nykysuomen sanakirjan pohjalta ja samalla täydentäen käsikirjoitusta uusilla aineksilla. Työtä on tehty täysitehoisesti kolmisen vuotta, ja noin kolmannes käsikirjoituksesta on valmiina; näytevihko ABC julkaistiin keväällä 1972. - Sanakirjatoimituksen tulevaisuudentehtäviä ovat normatiivisten leksikkojen lisäksi myös osakielten ja erikoisalojen sanakirjat sekä kielijä ja tyylioppaat.

1960-luvun alussa toiminnassa tapahtui organisaationmuutos: sanakirjantoimittajat siirtyivät Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran alaisuudesta aiemmin perustetun Suomen Akatemian kielitoimiston alaisuuteen. Muutos merkitsi siirtymistä valtion virkamiehiksi. Vuodesta 1970 laitos on ollut nykyisen nimisenä valtion humanistisen toimikunnan alainen.

2. Kokoelmat

Nykysuomen sanakirjan lähteinä käytettiin tieto- ja kaunokirjallisuutta sekä aikakaus- ja sanomalehdistöä. Keruun tuloksena toimituksessa oli vuoteen 1938 mennessä aakkosellinen sanalippukokoelma, n. 4,2 miljoonaa lippua ja tietoja yhteensä n. 850 000 sanasta. Tällä hetkellä laitoksessa on n. 5 miljoonaa sanalippua. Jostakin yksityisestä sanasta saattaa olla tuhansia lippuja, jostakin vain muutama.

Nykysuomen sanakirjan lähdeeteoksiksi valittiin sisällöltään, tyylieltään ja kieleltään parhaita tai käytetyimpiä alansa edustajia. Kaunokirjallisuuden valinnassa pidettiin silmällä myös sitä, että kieleemme eri käyttöalueet pääsivät aineskokoelmissa edustelle. Niinpä kirjasto sisältää paitsi sellaisten klassikoiden kuin Ahon, Kiannon, Kiven, Lehtosen, Sillanpään ym. teokset myös merkittävimpien kansankirjailijoiden kuten Päivärinnan, Kauppi-Heikin, Alkion, Meriläisen tuotan-

toa sekä sellaisten kirjallisesti vähempiarvoisten mutta aikanaan paljon luettujen kirjailijoiden kuin Hilja Haahden, Urho Karhumäen, Väinö Katajan, Väinö Kolkkalan ja Konrad Lehtimäen teoksia. Tietokirjallisuuden alalta valittiin tiedon ja taidon eri aloja (anatomia, eläinlääkintä, farmakologia, filatelia, kauppa ja liike-elämä, kirjapainoala, korttipelit, merenkulku, rakennusala, šakki, urheilu jne.) käsitteleviä yleisesti käytettyjä oppi-, käsi- ja opaskirjoja sekä kansalais- ja ammattisivistystä palvelevat kokoomateokset (Tietosanakirja, Oma maa, Maa ja metsä jne.). Aikakaus- ja sanomalehtiä sanastettiin useiden vuosien ajalta.

Paitsi sanakirjatyössä Nykysuomen laitoksen sanalippukoelma on ensiarvoisen tärkeä myös etsittäessä sanojen esiintymiä sekä oikeakielisyyskysymyksiä ratkottaessa. Murrettutkimuksessakin lipustoa voidaan käyttää avuksi. Koko kokoelma on järjestetty samaan aakkosjärjestykseen. Kirjailijoiden ja aiheenmukaisen kopiokortiston puuttuessa ei näin ollen ole mahdollista hyödyntää lipustoa aihepiireittäin. Kokoelmien pahin puute on, että 40- ja 50-luvun sanasto puuttuu suurelta osalta.

Perussanakirjaa varten laadittiin oma keruuohjelma. Valittavasti laitoksella ei tällä hetkellä ole riittävästi voimia ajantasaisen kielenaineksen aina tarpeelliseen kartuttamiseen. Sanastettavat teokset pyritään kuitenkin valitsemaan siten, että ne parhaiten täydentävät kokoelmia. Aineksena käytetään uutta tieto- ja ammattikirjallisuutta sekä tuoretta sanoma- ja aikakauslehdistöä. Pyrkimyksenä on myös täyttää aukot. Mm. tätä varten ryhdyttiin 1973 yhteistyöhön Helsingin yliopiston suomen kielen laitoksen kanssa siten, että osa suomen kielen cl-kenttätöistä voidaan tehdä nykysuomea sanastamalla ja näin saadut valmiit sanakokoelmat luovutetaan Nykysuomen laitoksen käyttöön.

Laitoksessa on myös säilytteillä valtaosa siitä kirjallisuudesta, mistä sanastoaines vuosien varrella on koottu; vain sanoma- ja aikakauslehdet on tilanpuutteen vuoksi jouduttu hävittämään. Käsikirjastossa on sanakirjoja (27-osainen Ordbog over det danske sprog, keskeneräinen mutta nyt jo 26-osainen Ordbok över svenska språket, 32-osainen Grimmin Deutsches Wörterbuch, 12-osainen The Oxford English Dictionary, 10-osai-

nen Östergrenin Nusvensk ordbok, lakikielen, tekniikan, liike-elämän sanakirjoja jne.), erikoisalojen sanastoja (Kaivos-sanasto, Muovisanasto, Tekstiilisanasto, Työmarkkinasanasto jne.) sekä käsikirjoja ja tietoteossarjoja (Combi, Facta, Iso Fokus, Iso tietosanakirja, Koululaisen uusi tietosanakirja jne.). Vuosittain hankitaan valikoidusti uutta kirjallisuutta, myös kaunokirjallisuutta, ja tilataan lehtiä.

3. Kielitoimisto

Nykysuomen laitoksessa toimii sanakirjatoimituksen lisäksi myös toinen osasto, Kielitoimisto. Alun alkaen sen perusti Suomalaisen Kirjallisuuden Seura jo 1945. Suomen Akatemian perustamisen jälkeen Kielitoimisto siirrettiin 1949 sen alaiseksi ja Akatemian organisaation muuttuessa 1970 valtion humanistisen toimikunnan alaisuuteen, osaksi silloin perustettua Nykysuomen laitosta. Kielitoimiston isä ja myös sen ensimmäinen johtaja oli Lauri Hakulinen, ensimmäinen sihteeri Hannes Teppo. Vuodesta 1950 vuoteen 1974 Kielitoimiston ja koko Nykysuomen laitoksen johtajana toimi Matti Sadeniemi. Kielitoimiston assistenttina ja puhelinvastaajana on 1949-75 toiminut Paula Vuorela.

Kielitoimisto antaa maksuttomia neuvoja suomen kieltä koskevista oikeakielisyyksistä ym. kielikysymyksissä. Tätä varten toimistossa on puhelinpalvelu (klo 9-14), johon tulee vuosittain n. 10 000 tiedustelua. Kielitoimisto vastaa kysymyksiin myös kirjeitse ja sanomalehdissä sekä toimittaa omaa tiedotuslehteään Kielikelloa. Kielitoimisto antaa apuaan monissa laajakan- toisissa hankkeissa, esim. erikoisalojen sanastoja koskevista. Se pyrkii toimimaan yhteistyössä erilaisten julkisten laitosten kanssa; Suomen Standardisoimisliiton kanssa solmittiin tässä tarkoituksessa 1974 yhteistyösopimus. Kielitoimisto nojaa ratkaisuisissaan Nykysuomen laitoksen kielilautakuntaan.

4. Kielilautakunta

Nykysuomen laitokseen kuuluu neuvoa antavana elimenä kielilautakunta, jossa on viisi varsinaista ja kaksi varajä-

sentä. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura perusti jo 1928 kielivaliokunnan antamaan suomen kielen käyttöä koskevia suosituksia. Kielivaliokunnan tehtävät siirtyivät 1949 perustetulle Suomen Akatemian kielilautakunnalle, joka 1970 siirtyi valtion humanistisen toimikunnan alaiseksi elimeksi. Kielilautakunta käsittelee ja ratkaisee kielenkäytön pulmakysymyksiä sekä antaa sen mukaisia suosituksia. Sen puheenjohtajina ovat toimineet Martti Rapola (1949-68) ja Terho Itkonen (1969 -); jäseniä ovat nykyään Osmo Ikola, Matti Sadeniemi ja Aimo Turunen sekä varajäsenet Heikki Leskinen ja Pertti Virtaranta. Kielilautakunnan sihteerinä toimi v:een 1974 Nykysuomen laitoksen johtaja prof. Matti Sadeniemi; hänen jälkeensä sihteerin tehtäviä on hoitanut vt. johtaja maist. Esko Koivusalo. Lautakunta kokoontuu 5 - 8 kertaa vuodessa.

Nykysuomen laitoksen osoite on Liisankatu 16 A 8, 00170 Helsinki 17. Laitoksen nykyiseen henkilöstöön kuuluvat vt. johtaja maist. Esko Koivusalo, vt. assistentti maist. Ritva Salonen, toimituspäällikkö maist. Jouko Vesikansa ja sanakirjantoimittajat maist. Arvo Keinonen, maist. Kaarina Karemo, hum. kand. Aarre Huhtala, hum. kand. Risto Haarala sekä konekirjoittaja Sinikka Kantokoski.

Castrenianumin toimitteita

1. Erkki Itkonen, Terho Itkonen, Mikko Korhonen, Pekka Sammallahti: Lapin murteiden fonologiaa. 1971.
2. Pekka Sammallahti: Material from Forest Nenets. Grammatical Sketch, Two Short Texts, Vocabulary. 1974.
3. Pertti Virtaranta: Vienalaisia lastenlauluja. 1973.
4. Mikko Korhonen, Jouni Mosnikoff, Pekka Sammallahti: Koltansaamen opas. 1973.
5. Seppo Suhonen: Liivin kielen näytteitä. 1975.
6. Viljo Nissilälle 21. 8. 1973.
7. Lauri Posti ja Terho Itkonen (toim.): FU-transkription yksinkertaistaminen. 1973.
8. Eero Kiviniemi, Ritva Liisa Pitkänen, Kurt Zilliacus: Nimistöntutkimuksen terminologia, Terminologin inom namnforskningen. 1974.
9. Seppo Suhonen: Lähisukukielten muoto-oppia ja lainasuhteita. 1974.
10. Eila Hämäläinen ja Kaisu Juusela (toim.): Castrenianum. 1975.

Jakelu: Suomalais-ugrilainen Seura
Snellmaninkatu 9—11, 00170 Helsinki 17